

EGYETEMES TÖRTÉNELEM

AZ ÓKOR ÉS KULTÚRÁJA

1. A demokrácia kialakulása Athénban, az athéni demokrácia intézményei és működése. (1. 2, Közép+Emelt)

Évszámok:

i. e. 594	Szolón archónsága. A hagyományok szerint Szolón ekkor hozta reformtörvényeit (más megközelítés szerint ez csak 570 körül történt meg). Legfontosabbak: a 400-as tanács felállítása, a hivatalviselés jövedelemhez kötése, az esküdtbíró ságokhoz való fellebbezés, az adórszolgálat eltörlése, az adósságok eltörlése, közkegyelem a politikai száműzötteknek, a metoikosok állampolgársághoz juttatása, a gabonaexport tilalma.
i. e. 546-527	Peisizisztratosz Athén diktátora (tűrannosz).
i. e. 510	Spárta segítségével az Alkmeonidák vezette arisztokratikus csoport elűzte az utolsó athéni diktátort, Hippiaszt.
i. e. 508	Az Alkmeonida Kleiszthenész alkotmányos reformja, a demokratikus kormányzat kezdete Athénban. A 139 attikai települést (démosz) 30 választói kerületbe osztotta be, amelyekből tagokat küldtek az 500-as tanácsba. Kleiszthenész nevéhez kapcsolják a cserépszavazás bevezetését is (első alkalmazásáról 487-ben tudunk!).
i. e. 487	Az első ismert cserépszavazásos száműzés. Themisztoklész ekkor kezdte meg politikai ellenfelei félreállítását a népgyűlésre támaszkodva.
i. e. 471	Az arisztokrata Kimón elérte Themisztoklész száműzését, s ezzel tíz évre a konzervatív csoport kezébe került a kormányzás.
i. e. 462	A demokraták elérték, hogy az Areioszpagoszt minden lényeges politikai szerepétől megfossszák.
i. e. 461-429	A demokraták tartós uralma Athénban. Periklész felemelkedése. Sokan ezt az időszakot tartják a demokrácia fénykorának, más megközelítés szerint pedig ekkor szürkül „egypartivá” az athéni politikai élet, ami a demokrácia kiüresedését indítja el.
i. e. 429-404	Periklész halála után a demagógok uralma alá kerül Athén. A béke- és a háborús párt vetélkedik egymással. Az elszenvedett vereségek és a belpolitikai válság hatására 413-tól szűkítették a politikai jogokat, s ezzel megindult a klasszikus demokrácia lebontása.

Nevek:

Ariszteidész	Az ún. konzervatív politikai csoport egyik vezetője. A Perzsia elleni háborúban a szárazföldi hadsereg fejlesztését szorgalmazta. Themisztoklész száműzette (i. e. 483), ám rövidesen visszahívta s ő lett a déloszi szövetség első pénztárnoka. A háborús helyzetet kihasználva a konzervatív fiatalok puccsra akarták biztatni, de ő az állam egységének érdekében leleplezte őket.
Kimón	Miltiádész fia. Hadvezérként szerzett hírnevet a Perzsia elleni háborúban. A konzervatív csoport vezetőjeként i. e. 471-ben megbuktatta Themisztoklészt, s ezt követően tíz évig kezében tartotta a kormányzást. Bár külsőségekben demokratikus politikusnak mutatkozott, de korlátozni akarta a népuralom szélsőségeit. Ugyanakkor magánvagyonát sem kímélve támogatta a rászorulókat, ami fokozta népszerűségét. 462-ben a demokraták megbuktatták. Periklész a 450-es évek közepén az elszenvedett vereségek hatására hívta vissza, s bízta rá a hadsereg vezetését. Ekkor újabb győzelmeivel békére kényszerítette Perzsiát (i. e. 449). Távollétében azonban megfosztották polgárjogától.
Kleiszthenész	Athén egyik legbefolyásosabb arisztokrata családjának, az Alkmeonidáknak a tagja. Peisizisztratosz fia hívta vissza a száműzetésből, s alatta archóni hivatalt is vállalt. Később szembekerül a diktátorral, s ezért ismét menekülnie kell. Sikertelen puccsot szervezett Hippiasz ellen, majd annak Spárta általi elűzése után i. e. 508-ban archónná választották. Ekkor hozta politikai reformjait, amelyek miatt a demokrácia megteremtőjének tartják. Attikát új választói körzetekre osztotta (30) oly módon, hogy ezekből egy tengerparti, egy athéni és egy belső terület alkotott egy egységet (10 phylé). Ezzel a felosztással az arisztokrata ellenfelei politikai befolyását csökkentette. A körzetek 500 kisorsolt tagjából szervezte meg az új államtanácsot, a bulét (a szolóni tanács helyett). Az ő nevéhez kapcsolják a cserépszavazás bevezetését is. Kleiszthenész 508 utáni sorsáról semmit sem tudunk, de egészen a 480-as évek közepéig a családja vezette csoport kezében volt a hatalom.

Peisizisztratosz	Egy elszegényedett arisztokrata család tagja. A Megara elleni harcokban tűnt ki. Az arisztokrata családok közti vetélkedést kihasználva i. e. 560-ban szerezte meg először a hatalmat, ám csak 546-527 között tudott végleg diktátorként (türannosz) uralomra jutni. Diktatúrája népszerű volt. Kiegyezett a különböző hatalmi csoportokkal, és a választásokon rendre híveit juttatta győzelemre. Nagy középítkezésekbe kezdett. Növelte a hadihajók számát, s szerződésekkel biztosította a kereskedelmi Athén érdekeit. Felosztotta az emigráns arisztokraták birtokait, s hiteleket adott a parasztnak a gazdálkodásukhoz. Halála után fiaira szállt a hatalom, de ők önkényes, zsarnoki kormányzásuk miatt népszerűtlenné váltak, s 510 -ben elűzték őket.
Periklész	I. e. 462-461-ben a Kimont megbukató demokrata csoport egyik vezetője. Politikai befolyása kezdetben még bizonytalan, nem tudta megakadályozni a kétfrontos háborút Spárta és Perzsia ellen. Alatta a népgyűlés politikai szerepe tovább nőtt. A napidíjak rendszere révén biztos szavazati többséget ért el a szegényebb polgárok támogatásával. I. e. 443-tól gyakorlatilag nincs politikai ellenfele, s így száműzésre sem kerül sor hosszabb ideig. „Egypárti” uralmát ezért a demokrácia hanyatlásaként is értelmezhetjük. Ő maga sztratéguszi tisztséget töltött be, melyre folyamatosan újraválasztották, de hívei töltötték be az összes fontos tisztséget. A II. peloponnészoszi háború során halt meg.
Szolón	Egy elszegényedett arisztokrata család sarja. Kereskedelemről gyűjtött vagyont, s Szalamisz elfoglalásával szerzett hírnevet. A belpolitikai zavargások miatt a hagyomány szerint a népgyűlés őt bízta meg a belső békét biztosító reformtörvények meghozatalával (i. e. 594?). Törvényei a politikai, gazdasági és társadalmi feszültségeket igyekeztek feloldani (valószínűleg több későbbi intézkedést is a nevéhez kapcsoltak). A társadalmi béke érdekében közkegyelmet hirdetett a politikai száműzötteknek, eltörölte az adósrabszolgaságot, és a metoikosok közül is sokakat állampolgárrá tett. Az arisztokratikus Areioszpagosz hatalmának ellensúlyozására felállította a második államtanácsot, a 400-as tanácsot (tagjait választották a magas jövedelmű családok közül). A nép számára lehetővé tette az esküdtbíró ságokhoz való fellebbezést. Támogatta a mesterségek tanulását, a kertgazdálkodásra való áttérést, és az árak letörésére megtiltotta a gabonakivitelét. Törvényei meghozatala után számos híve arra biztatta, hogy diktátorként vegye kezébe a hatalmat, de ő emigrációba ment. Később fellépett Peisizisztratosz diktatúrája ellen. I. e. 559-ben halt meg.
Themisztoklész	Az i. e. 480-as évek elejétől a demokrata csoportnak a vezetője. A népgyűlés politikai szerepe alatta nőtt meg, s így joggal számíthatjuk ettől a demokrácia tényleges kezdetét. Politikai ellenfeleit 487-től sorra száműzette, s így egy évtizedre „pártja” kezébe került a hatalom. A spártai fenyegetés miatt keresztülvitte a flotta nagy arányú fejlesztését, s ezzel nem kis szerepe volt a szalamiszi győzelemben (i. e. 480). Ezt követően a városállam érdekében visszahívatta száműzött ellenfeleit (pl. Ariszteidész), s közös erővel szervezték a további háborús részvételt. Alatta szerveződött meg a déloszi szövetség (i. e. 478). Perzsia térszerzése után a fő ellenfelet Spártában látta, de a görög egység megbontásának szándéka ekkor még népszerűtlen volt. Korrupt, pártos kormányzatát kihasználva ellenfelei bevádolták, mire menekülni volt kénytelen (i. e. 471). Perzsiában telepedett le, ahol helytartóvá nevezték ki.

Fogalmak:

Adósrabszolgaság	Az anyagi gondokkal küszködő állampolgárok kölcsönöket vettek fel. Ha a kölcsönt nem tudták visszafizetni, akkor elvesztették személyes szabadságukat, és családtagjaikkal együtt a hitelező tulajdonába mentek át. Athénban Szolón 594-ben törölte el.
Archón	Athénban a legfontosabb állami tisztségviselők, akik különböző feladatokat láttak el. Eredetileg csak arisztokraták lehettek, de fokozatosan az alsóbb vagyoni osztályok tagjaira is kiterjesztették a betölthetőséget, sőt a választásról a sorshúzásra tértek át. Ezzel együtt a tisztség súlya csökkent. Számuk 10-re nőtt fel.
Areioszpagosz	Eredetileg a vezető arisztokrata családok tagjaiból álló államtanács, amely a legfontosabb döntéshozó testület volt államügyekben. Később a volt archónok is helyet kaptak a testületben. Szerepe az i. e. VI. századtól folyamatosan csökkent, végül csak vallási ügyekben ítélezhetett.
Bulé	Kleiszthenész által felállított új államtanács Athénban. A 30 választóköri tagjaiból sorsolták ki, s a tisztséget csak egy évig töltötték be. A testület vette át az Areioszpagosz jogköreit, s így a legfontosabb döntéshozó testületté vált.
Demokrácia	Demokrácia=népuralom. A demokrácia olyan kormányzati rendszer, ahol az állampolgárok jogilag egyenlők, és közvetve vagy közvetlenül részt vehetnek az állam irányításában. A demokráciában a hatalmi ágak szét vannak választva, s ezzel kiegyensúlyozzák egymást, a határozott időre választott hatalom pedig felelős a tevékenységéért.
Démosz	A teljes jogú állampolgárok alsóbb vagyoni osztályokba tartozó tagjainak összessége (földművesek, kézművesek). A kifejezést a kisebb települések közösségére is használták.

Eklézsia	Eklézsia=népgyűlés. A görög poliszokban a népgyűlés volt általában a legfontosabb döntéshozó testület, itt választották meg a hivatalnokokat, hoztak törvényeket, s döntöttek a háború kérdéséről. A népgyűlésnek csak a felnőtt teljes jogú állampolgárok lehettek a tagjai. Athénban a népgyűlésen az adott témában szabadon lehetett felszólalni, s fejenként szavaztak. Ennek megfelelően az athéni népgyűlés kedvezett a pártosodásnak, és nagyobb szerepet is kapott a politikai életben. Spártában a népgyűlésen (az apella kifejezést az ókorban nem használták!) nem folyt szabad vita (csak a hivatalnokok ismertették az álláspontokat), s közfelkiáltással szavaztak, ráadásul a népgyűlés határozatait a vének tanácsa érvényteleníthette.
Metoikosz	A görög poliszokban élő, más poliszból származó szabad, de állampolgársággal nem rendelkező görögök. Metoikosznak nem lehetett földbirtoka, s nem vehetett részt a közügyekben. A törvény előtt egy kijelölt állampolgár képviselte őket. Hadkötelesek voltak, s adót kellett fizetniük. Többségük kereskedelemmel vagy iparúzással foglalkozott.
Osztrakiszmosz	Osztrakiszmosz=cserépszavazás. Kleiszthenész nevéhez kapcsolt intézkedés. Athénban minden évben cserépszavazást rendeztek a köz számára veszélyes politikusok száműzésére. A szavazás érvényességére minimum 6000 szavazatot kellett leadni, s a legtöbb szavazatot kapott személyt száműzték. Összesen 9-10 száműzésről tudunk. Az első osztrakiszmoszról i. e. 487-ből tudunk, az utolsó 417-ben történt, majd a közfelháborodás nyomán ezt követően eltörölték. A száműzött személynek tíz évre el kellett hagynia a várost, ám vagyonát nem vesztette el. A legtöbb száműzöttet még a tíz év lejárta előtt visszahívták, gyakran éppen politikai ellenfeleik.
Polisz	Polisz=városállam. A polisz szuverén hatalommal bíró közösség (állampolgárok közössége), amely saját kormányzattal bír, és törvényekkel szabályozza az uralma alá tartozó területet.
Sztratégosz	Az athéni hadsereg élén álló 10 hadvezér, akiket évente választottak a 10 választási phyléből.
Türannisz	Diktatórikus kormányzat, amely általában fegyveres erőn nyugszik. A diktatórikus kormányzatban a demokrácia intézménye látszat, a diktátor hívei töltenek be minden fontos tisztséget, a politikai ellenfeleket száműzik. A türannisz szélsőséges formája a zsarnokság, amikor a diktatúra a nép elnyomásával jár, s csak a hatalmon lévő érdekeket szolgálja.
Türannosz	Türannosz=diktátor. A hatalmat kisajátító személy, aki magához ragadja az állam irányítását. A görög diktátorok többsége arisztokrata volt, aki a pártharcokat kihasználva többnyire fegyveres erővel szerezte meg a hatalmat, amit nem egy esetben örökletessé is tudtak tenni.

2. Spárta társadalma és államberendezkedése. (1. 2, Emelt)

Évszámok:

i. e. 669	Spárta veresége Argosztól, ami kiváltja a messzénéi poliszok lázadását. A válság hatására születnek meg Lükurgosz törvényei.
i. e. 556	Chilón ephorosz törvényei a vagyoni különbségek korlátozása érdekében. Minden üzleti tevékenység folytatását megtiltották. A hagyomány szerint ekkor vezették be a vaspénzt, ám ennek nincsen bizonyítéka. (A vaspénz használatáról egy rövid időszakban i. e. 404 után tudunk.) Szabályozták az öltözködést, s bevezették a közös étkezéseket. A metoikosokat kitiltották a városállamból. Ezen intézkedések hatására lehanyaglott a spártai kézműipar és kereskedelem, viszont megnőtt Spárta katonai ereje.

Nevek:

Lükurgosz	I. e. VII. századi spártai törvényhozó. Az állam katonai erejének fenntartása érdekében meg akarta akadályozni a parasztok elszegényedését. Ennek érdekében minden állampolgár földet kapott helóttákkal. Ez a föld nem került magántulajdonba, s nem volt osztható. A föld fejében az állam katonai szolgálatot követelt meg. A harmincadik életévükig a férfiak katonai táborban éltek, s csak ezt követően nősihettek meg. Nagy hangsúlyt helyezett a közösségi nevelésre.
------------------	---

Fogalmak:

Ephoroszok	Spárta fő tisztségviselői (5), a népgyűlés választotta őket. A népgyűlés és a vének tanácsa döntései alapján ők gyakorolták a végrehajtó hatalmat. A királyok tevékenységét is felügyelték, és súlyos törvénysértés esetén le is válthatták őket.
Gerusia	Gerusia=vének tanácsa. A vének tanácsa Spárta államtanácsa, a legfontosabb államügyeket vitatta meg, döntéselőkészítő testület. Tagjait élethossziglan választották a harcokban kitűnt idős állampolgárokból. A tanács a népgyűlés határozatait is érvényteleníthette, ha azok ütköztek a polisz érdekeivel.
Helótták	Jogilag függő helyzetű földművesek, akik a meghódított őslakosok közül kerültek ki. A helótták az állampolgároknak kiosztott parcellák részét képezték, attól elválaszthatatlanok voltak. A helótták hadkötelesek voltak. Esetenként állampolgárságot is kaphattak.
Klérosz	A spártai állampolgároknak kiosztott állami föld, amely nem volt felosztható, s csak egy utód örökölhette.
Perioikoszok	A spártai uralom alá került nem teljes jogú dórok. Hadkötelesek voltak, s adót fizettek.

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE

A KÖZÉPKORI MAGYAR ÁLLAM MEGTEREMTÉSE ÉS VIRÁGKORA

46. A magyar nép őstörténete és vándorlása. (3. 1, Közép+Emelt)

Évszámok:

i. e. 5000	Az urali őshaza az Ural térségében jelölhető ki a Volga és a hegylanc közötti térségben. E területeket délnyugatról népesítették be, amikor a jégkorszak elmúltával a jég visszahúzódott észak felé. Az urali népek gyűjtögető, vadászó életmódot folytattak, s így nagy területen kis csoportokban szóródtak szét. Éppen ezért valószínűsíthető, hogy a népcsoportok nem egy közös nyelvet beszéltek, ám az érintkezés révén jelentős számú közös szókincs alakult ki. Az i. e. IV. évezredben az éghajlati és népesedési változások az urali népcsoportok lassú kirajzását indították el észak- és kelet-Szibéria felé. A helyben maradt népcsoportokat soroljuk a finnugor népek közé.
i. e. III-II. évezred	A finnugor közösségek a folyók mellé húzódtak, ami azt jelzi, hogy megnőtt a halászat jelentősége. A gerendavázas, félig földbe mélyített házakból álló települések lélekszáma 100 fő körüli lehetett. A fejlettebb déli népek (indoirániak) közvetítésével az i. e. II. évezred elején megjelent a földművelés és a réz használata. Ugyanakkor a finnek és más népcsoportok északra vándorlásával felbomlott a finnugor közösség. A helyben maradt népek alkotják az ugor népeket, ahová a magyarság ősei is tartoztak.
i. e. 1500-1000	Az éghajlat melegebbre fordulása jelentős változásokat okozott az ugor szállásterületek növényvilágában. A helyben maradt népcsoport egy szárazabb, ligetes sztyeppén az állattartás, azaz a félno-mád életmód felé mozdult el. I. e. 1000 után a magyarság ősei tehát már külön népcsoportot alkottak, és a sztyepei népek hatása alá kerültek.
i. e. 500	A földszáncal erősített települések megjelenése az első hatalmi központok, s így a törzsek kialakulását bizonyíthatja. Ekkor jelentek meg a fegyveres temetkezések is. A sírok a vagyoni különbségek növekedéséről árulkodnak. A magyarok az i. e. 500 utáni évszázadokban a sztyepe északi peremén éltek Baskíriában, a Volga-Káma vidékén, s így a sztyeppén bekövetkező népvándorlási hullámok csak közvetett hatással lehettek rájuk.
670	A bolgárok veresége az Ázsiából előnyomuló török kazároktól. A bolgár törzsek többsége nyugat felé, a Balkánra menekült. A sztyepe nagy része a létrejött Kazár Birodalom uralma alá került. Feltehetőleg ezekben a zavaros időkben a magyar törzsek egy része dél felé húzódott, a sztyepe értékeesebb területeire, a Don mellé. A magyar törzsek így a VII. század végére a kazárok fennhatósága alá kerültek. A kazárok a vazallus törzsek élére hozzájuk hí személyeket állítottak, hogy megkönnyítsék ellenőrzésüket. Valószínűleg ekkor, a VII. század végén került a magyar törzsek élére fejedelemként Levedi. A doni szállásterület róla kapta nevét: Levédia . Ekkor még csak 3-4 törzssel számolhatunk (a törzsnevek többsége török eredetű).
830	A Kazár Birodalmon belüli hatalmi harcok lehetővé tették a magyarok önállósulását (a történészek egy része az időpontot későbbre, 860-ra teszi). A magyarok (feltehetően 7 törzs) a Dontól nyugatra lévő sztyepei területekre húzódtak, Etelköz be. A kazárok ellen fellázadt kabarok is a magyarokhoz menekültek. Ezt követően a kazárok erődöket emeltek a Don mentén (pl. Sarkel erődje, 833). 838-ban egy kisebb magyar csapat már a Balkánon harcolt a bolgárok hívására. A magyar források alapján arra lehet következtetni, hogy a szállásváltás együtt járt a hatalomban bekövetkezett változással. Valószínűleg ekkor emelkedett fel az Árpád-ház, ami talán a kettős fejedelemiség kialakulásával is együtt járt (a régi fejedelmi család, Levedi ága szakrális szerephez szorult). Álmos fejedelemmé választása 860 körül történhetett.
870-880	A besenyők megjelenése a Volgánál. A kazárok védelmi harcokat folytattak ellenük. Az első besenyő támadás a magyarokat szállásterületük keleti részének feladására kényszerítette (890 körül). Ekkor szakadhatott meg a kapcsolat a baskíriai magyarokkal, egy másik csoport pedig a Kaukázus térségébe települt át (szavárd magyarok).

Nevek:

Álmos	Az Árpád-ház őseinek tekintik. Születését a Turul mondával kapcsolták össze, amely megjósolta a család felemelkedését. A kazároktól való elszakadás utáni időben választották fejedelemmé (860 körül). A honfoglalás idején már idős. Ő vezette a Kárpát-medencébe Etelközből a törzsek zömét a besenyő támadást követően. A Képes Krónika szerint az elszenvedett vereség miatt feláldozták, ami szakrális fejedelemségre enged következtetni.
Levedi	Nevét csak a 945 körüli bizánci forrás (Bíborbanszületett Constantinus) őrizte meg, amely magyar elbeszélés alapján készült. Eszerint a kazár kagán őt akarta a magyarok első fejedelemvé tenni, de ő nem vállalta, s maga helyett Álmost ajánlotta. Az elbeszélés több ponton torzít, s így hitelessége kétséges. Az a tény, hogy a Don-menti szállásterület Levediről kapta a nevét, már önmagában is kellően bizonyítja, hogy Levedi lehetett a magyarok első fejedelme, amit kazár felesége is megerősít. Az is kétséges, hogy Levedi Álmos kortársa volt-e, mivel Levédiát a magyarok valószínűleg már a VII. század végén megszállták, és ezt követően kerültek kazár fennhatóság alá, akik Levedit teheték meg a törzsszövetség élére. Levedi személyét a későbbi Árpád-házi krónikások tudatosan hallgatták el, illetve szerepét kisebbítették.

Fogalmak:

Félnomád	A sztyeppei népek jelentős része az állattartás mellett a földművelést is ismerte, de a mezőgazdaság csak kiegészítő szerepet játszott az életükben. A közösség egy része állandóan a téli szálláson tartózkodott, és megművelte a földet, míg mások az állatokkal vándoroltak. A magyar történetírás vitatja, hogy a magyarok a honfoglaláskor nomádok vagy félnomádok voltak.
Kettős fejedelemség	Az arab források szerint a magyaroknak két fejedelme volt, a szakrális szerepet betöltő kende és a hadakat vezető gyula. Más források nem erősítik meg a kettős fejedelemség létét (nem kizárt, hogy az arab forrás a kazár mintát vetítette a magyarokra), ráadásul a források tényei alapján nehéz megmondani, hogy az Árpádok melyik címet viselték. A Képes Krónika azon állítása, mely szerint Álmost a honfoglalás kezdetekor feláldozták, Álmos szakrális fejedelemségére enged következtetni. Ez esetben viszont a honfoglalást Kurszán gyula vezette volna, amit a német források alátámasztani látszanak, mivel meg sem említik Árpád nevét. Árpád és Kurszán halála után a kettős fejedelemség intézménye megszűnt, a törzsek önállósultak.
Nomadizmus	A legeltető állattartó népek életmódjára utaló kifejezés. A nomádok az általuk uralt szállásterületen belül ugyanis az év során folyamatosan vándorolnak, mivel az állatok lelegelik a fűvet. A nomádoknál a föld közösségi tulajdon, a nagycsaládok között a törzsfő osztja szét.
Őshaza	Egy adott népcsoport legrégebbre visszakövethető szállásterülete.
Táltos	Az ősmagyarok körében a vallásos szertartásokat végző ember megnevezése. A hiedelem szerint a táltost a szellemek választották ki, s tették képessé a velük való érintkezésre. A táltos közvetített az ősök, a szellemek világa felé, és adott jóslatot. Gyógyító tevékenységet is folytatott.

47. A honfoglalás és a kalandozások. (3. 2, Közép+Emelt)**Évszámok:**

861, 881, 892	A magyar törzsek betörései a Kárpát-medencébe. A magyarok a morvák és a németek harcaiba avatkoznak bele a két fél hívása alapján. 894-ben Kurszán Pannóniát dülta fel.
893	A kazárok a nomád úzok segítségével vereséget mértek a besenyőkre, akik nyugat felé tették át a szállásterületeiket.
895-896	Bizánc hívására magyar sereg vonult Kurszán (Kuszál) és Árpád vezetésével a bolgárok ellen. A kezdeti sikerek után a bolgárok vereséget mértek a magyarokra. A bolgárok hívására a besenyők megtámadták a magyar szállásterületeket, s ezért a magyarok a Vereckei-szoroson át bemenekültek a Kárpát-medencébe . Később itt csatlakoztak hozzájuk Kurszán vezetésével a bolgárok ellen harcoló erők is. A magyar törzsek a Tiszától keletre fekvő területeket vonták uralmuk alá.
899-900	A magyarok Arnulf német király szövetségében betörték Itáliába, majd visszatérőben - Arnulf halálának hírére - elfoglalták a német fennhatóság alá tartozó Dunántúlt. Feltételezhetően 900 körül halt meg Árpád.
902-907	A magyarok vereséget mértek a morvákra. A morva állam ezt követően szétesett, s ezzel a Felvidék is magyar uralom alá került, ami a honfoglalás lezárulását jelentette. 904-ben a bajor határvidék dülása tárgyalásokra készítette a németeket, akik a tárgyalás során megölték Kurszánt. 907-ben a magyarok súlyos vereséget mértek a Duna völgyében előnyomuló német király seregére, s ezzel megnyílt a kalandozások lehetősége nyugat felé.
908-	Ettől az évtől kezdve a magyarok minden évben betörték Németországba, és adó fizetésére kényszerítették a hercegeket. 911-ben a Rajnán is átkeltek. 917-től a hadjáratok egyszerre két irányban is folytak, nyugat és a Balkánon Bizánc ellen. A korábbi szövetség után ez volt az első Bizánc elleni hadjárat.

928-932	Átmeneti szünet a kalandozó hadjáratokban. Feltételezhetően belső hatalmi harcokra kerülhetett sor, ami a szállásterületek újraosztását eredményezte. Legkésőbb ekkor bomlott fel a törzsszövetség, s szűnt meg a fejedelmi hatalom. Az Árpádok szállásterületei a Tisza völgyéből a Duna mellé helyeződtek.
933	A magyarok az adófizetést megtagadó Henrik német király tartománya, Szászország ellen vonultak, de Merseburgnál súlyos vereséget szenvedtek. 937-938-ban a magyarok ismét betörték Szászországba, de Ottó mindkét alkalommal vereséget mért rájuk. Ezt követően a magyarok nem is támadtak többé erre a tartományra. Tovább folytak viszont a francia és itáliai kalandozások. 942-ben egy magyar sereg az arab uralom alatt lévő Ibér-félszigeten portyázott. Ugyanakkor a Balkán felé is rendszeresek voltak a hadjáratok. 934-ben besenyő szövetségben a magyarok feldúlták Bulgáriát, és egészen Konstantinápolyig pusztítottak. 943-ban a császár békét kötött, és adó fizetését vállalta.
955-970	A 940-es évek közepére I. Ottó a hercegek legyőzésével egyesítette Németországot, s ezzel végleg lezárta az ide irányuló kalandozások útját. 950-ben egy német sereg már Magyarországra is betört. 954-ben azonban az Ottó ellen lázadó hercegek behívták a magyarokat. Az egyesült magyar sereg 955-ben Augsburgnál ütközött meg Ottóval, és súlyos vereséget szenvedett. A csatában több törzsfő is elesett (pl. Lél és Bulcsú). Miután Ottó Itáliát is elfoglalta, a magyar portyázások nyugat felé teljesen lezárultak. 958-ban Bizánc is felmondta az adófizetést, s ezért a következő években a magyarok rendszeresen dúlták a Balkánt. 970-ben a kijevi fejedelem mellett magyarok is harcoltak a császár ellen, de vereséget szenvedtek. Ezzel dél felé is véget értek a kalandozások.

Nevek:

Árpád	Álmos fia. A magyar hagyomány Anonymus nyomán a személyéhez köti a honfoglalást. Árpádot csak egyetlen forrás említi, 895-ben, a Bizánccal folytatott tárgyalók között. A nyugati források nem említik meg, s ebből arra következtethetünk, hogy szerepe koránt sem lehetett annyira meghatározó. Apja halála után valószínűleg ő lett a kende, a szakrális fejedelem, ami meg is magyarázhatja a forrásokból való hiányát. Halála 900 körülre tehető.
Kurszán	A honfoglaláskor az egyik törzs vezetője, valószínűleg ő volt a gyula, azaz a törzsszövetséget ténylegesen irányító fejedelem. A németek elleni harcokban többször említik. Tárgyalás közben 904-ben megölték. Családja valószínűleg ezután elvesztette vezető szerepét.

Fogalmak:

Fejedelem	A kisebb államok élén álló uralkodó megnevezése. A constantinusi forrás szerint a magyarok első fejedelmét kazár kezdeményezésre választották meg, a besenyőktől elszenvedett vereség után, Álmos személyében. A fejedelemség a magyarok törzsszövetségbe vonását jelentette.
Honfoglalás	A magyar történetírás a Kárpát-medence elfoglalását (896-902) nevezi honfoglalásnak, ami a besenyőktől elszenvedett vereség által kikényszerített szállásváltás volt. A nyugati államok és a sztyeppei területek eltűnése a Kárpát-medencét végleges szálláshellyé tették.
Kalandozások	A fosztogató, zsákmányszerző nomád hadjáratok megnevezése. A kalandozások nem területszerző céllal, hanem zsákmány reményében indultak. Az esetek jelentős részében valamely uralkodó hívására, egy szomszédos nép elleni harcához. Az első önálló kalandozó hadjáratról 838-ból tudunk, ami a Balkánra irányult. A 860-as években a magyarok észak felé az oroszok ellen, a Kárpát-medencébe és a Krím-félszigetre is vezettek portyákat. 895 után a keleti hadjáratok lehetősége a besenyő fenyegetés miatt megszűnt, a magyarok nyugat és a Balkán felé vezettek portyákat a Kárpát-medencéből.
Nemzetség	A rokonsági kapcsolat alapján szervezett nagyobb közösségi egység, amely több családot foglal magában. A nemzetségi kötelék nagyobb katonai ereje révén védelmet jelentett a szomszédos közösségekkel szemben.
Székely	A székelyek eredete vitatott. Valószínűleg a magyarokhoz később csatlakozott török kabarok közé tartoztak. Feltételezések szerint az ország egyesítése után István utódai a kabarok egy részét Erdélybe telepítették le a besenyők és kunok elleni határvédelmi céllal. Az ő leszármazottaik a székelyek, akik hosszú időn keresztül megőrizték szabadságukat és hadkötelességüket, s külön igazgatási szervezetük volt. A székelyek állattartók voltak, az adót is állatban fizették.
Törzs	A nemzetségek összefogásával kialakult nagyobb közösségi egység. A honfoglaló magyarokat a hagyomány hét törzsré tagolta (nyék, megyer, kér, kürtgyarmat, tarján, jenő, keszi). A törzsek száma azonban bizonytalan, mivel a kürt és gyarmat eredetileg bizonyosan két különálló törzs lehetett (kürtgyarmat névanyag nem fordul elő a településekben), ráadásul a honfoglalók oldalán harcoltak a csatlakozott kabar törzsek is. A hét törzs neve közül csak kettő finnugor eredetű (nyék, megyer), a többi török névalak.
Törzsszövetség	Az egyes törzsek összefogásával kialakult nagyobb politikai egység. A törzsszövetségek többnyire egy erős személyiség vezetésével alakultak ki, lehetővé téve a hódításokat. A nomád törzsszövetségek többnyire ingatagok voltak, a fejedelem halála után sok esetben szétestek.